

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ В КОНТЕКСТІ ПОДОЛАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ НАСЛІДКІВ ВІЙНИ

Толочко Світлана Вікторівна

ORCID ID: 0000-0002-9262-2311

доктор педагогічних наук, професор,

головний науковий співробітник

Інститут проблем виховання

Національної академії педагогічних наук України, м. Київ, Україна

Сучасна Україна стикається із численними екологічними проблемами, що є викликом для суспільства і зокрема для молодого покоління. Формування екологічної компетентності старшокласників під час здійснення освітнього процесу набуває особливої важливості в умовах екологічної кризи, викликаній воєнними діями на території країни. Це дозволяє не лише підготувати здобувачів освіти до активної участі у вирішенні екологічних проблем у майбутньому, але й формує їхню відповідальність за стан довкілля вже нині.

Відповідно до Закону України «Про освіту», «освітній процес – система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей» [2].

Освітній процес у закладах освіти здійснюється згідно з прийнятими навчальними планами й програмами. «Освітня програма – єдиний комплекс освітніх компонентів (предметів вивчення, дисциплін, індивідуальних завдань, контрольних заходів тощо), спланованих і організованих для досягнення визначених результатів навчання» [2].

Воєнні дії в Україні докорінно змінили екологічну ситуацію та викликали необхідність оновлення програм з екології відповідно до реалій.

Ефективні програми екологічного спрямування, створені закладами або Міністерством освіти і науки України, повинні визначати прогрес у навчанні кожного предмета на всіх етапах формальної освіти та водночас містити наскрізний характер, забезпечуючи інтегрованість і результативність освітнього процесу.

Принципи розроблення ефективних програм екологічного спрямування

Розроблення ефективних програм екологічного спрямування є ключовим елементом у забезпеченні сталого розвитку та збереженні навколишнього середовища. Такі програми повинні базуватися на кількох основних принципах, які гарантують їхню результативність і тривалу дієвість. Наведемо основні принципи розроблення ефективних програм екологічного спрямування:

- **міждисциплінарний підхід.** Екологічні проблеми часто є комплексними і потребують знань з різних галузей, таких як біологія, хімія, фізика, економіка та соціальні науки. Інтеграція цих знань у програму дозволяє створити цілісне розуміння проблеми та розробити ефективні стратегії її вирішення;

- **орієнтація на практичне застосування.** Теоретичні знання мають підкріплюватися практичними заняттями, лабораторними дослідженнями, польовими експедиціями та проектною діяльністю. Це сприяє кращому засвоєнню матеріалу і дозволяє студентам набувати реальних навичок для вирішення екологічних проблем;

– **принцип активної участі громади.** Залучення місцевих громад до екологічних програм допомагає виявити реальні проблеми, з якими стикаються люди, і розробити більш релевантні рішення. Крім того, це сприяє підвищенню екологічної свідомості та активності населення;

– **використання інноваційних методів навчання.** Упровадження сучасних технологій, таких як цифрові платформи, віртуальна реальність та інтерактивні інструменти, робить навчання більш цікавим і ефективним. Інноваційні методи сприяють кращому засвоєнню матеріалу та залученню студентів до активного навчального процесу;

– **глобальна перспектива.** Екологічні проблеми часто мають глобальний характер, тому програми повинні враховувати міжнародний контекст і сприяти співпраці з іншими країнами. Це включає участь у міжнародних проєктах, обмін досвідом і знаннями, а також інтеграцію глобальних екологічних стандартів і практик;

– **сталість і тривалість програм.** Програми повинні бути розраховані на довгострокову перспективу та мати чіткі механізми оцінки ефективності й корекції. Це дозволяє забезпечити їхню тривалу дієвість та адаптацію до змінних умов.

Інтеграція міждисциплінарного підходу в навчальні програми екологічного спрямування, на нашу думку, є ключовим аспектом сучасної екологічної освіти, спрямованої на забезпечення сталого розвитку. Цей підхід передбачає об'єднання знань і методів з різних навчальних предметів для всебічного вивчення екологічних проблем та розроблення ефективних рішень.

Одним з головних аргументів на користь міждисциплінарного підходу є **комплексний характер екологічних проблем.** Забруднення навколишнього середовища, зміна клімату, утрата біорізноманіття та виснаження природних ресурсів мають багатогранну природу. Тому для їхнього розуміння й вирішення необхідно залучати знання з біології, хімії, фізики, географії, соціології, економіки та інших галузей. Це дозволяє здобувачам освіти отримати цілісне уявлення про проблеми та причини, а також розробляти комплексні й ефективні стратегії їхнього вирішення.

Інтеграція міждисциплінарного підходу в навчальні програми вимагає розроблення курсів, факультативів, які поєднують різні навчальні предмети. Наприклад, курс з екологічної хімії може включати елементи біології та фізики для кращого розуміння хімічних процесів у навколишньому середовищі. Аналогічно курс з екологічної економіки може включати знання з екології та соціології для аналізу впливу економічної діяльності на довкілля і суспільство.

Практичні заняття та проєкти є важливим елементом міждисциплінарного підходу. Вони дозволяють здобувачам освіти застосовувати теоретичні знання на практиці, працювати над реальними екологічними проєктами та розвивати навички критичного мислення, командної роботи й вирішення проблем. Наприклад, учні можуть розробляти проєкти з відновлення екосистем, дослідження впливу забруднення на здоров'я людей або розроблення екологічно чистих технологій.

Співпраця між вчителями різних предметів також є ключовим аспектом міждисциплінарного підходу. Вони повинні працювати разом над розробленням навчальних планів, що включають елементи різних наук, та проводити спільні заняття, щоб забезпечити цілісність навчального процесу.

Упровадження міждисциплінарного підходу сприятиме **підвищенню якості екологічної освіти.** Учні отримують більш глибокі знання, навички й компетентності, необхідні для вирішення сучасних екологічних викликів. Вони

вчать бачити взаємозв'язки між різними аспектами екологічних проблем та розробляти комплексні рішення, що враховують економічні, соціальні й екологічні фактори.

Педагогічними підходами до формування екологічної компетентності здобувачів освіти нами визначено:

1. **Інтеграцію екологічних тем у навчальні програми.** Викладання екології як окремого предмета або інтеграція екологічних знань у інші навчальні предмети.

2. **Проектну діяльність.** Залучення учнів до виконання екологічних проєктів, що сприяє глибшому розумінню проблем і шляхів їхнього вирішення.

3. **Екологічне виховання.** Проведення тематичних тижнів, днів довкілля та участь у волонтерських акціях.

4. **Використання сучасних технологій.** Використання цифрових ресурсів для моніторингу екологічних станів, вивчення та розроблення екологічних ініціатив.

До прикладів успішних практик щодо формування екологічної компетентності здобувачів освіти можна віднести:

1. **Екоклуби в закладах освіти.** Організація екоклубів, де учні можуть обговорювати екологічні проблеми та розробляти проєкти для їхнього вирішення.

2. **Навчальні екскурсії.** Поїздки до природних заповідників, на підприємства з перероблення відходів та екологічні лабораторії.

3. **Екоолімпіади та конкурси.** Участь у змаганнях, що стимулюють творчий підхід до вирішення екологічних проблем.

4. **Технологію case-study** (конкретних ситуацій). Активний проблемно-ситуативний аналіз, котрий здійснюється через навчання шляхом вирішення конкретних задач-ситуацій (розв'язання кейсів).

5. **Гейміфікація** (використання ігрових елементів та механік, естетики і мислення в неігровому контексті). Активного залучення учнів до освітнього процесу, підвищення мотивації, активізування навчання та вирішення проблем.

Отже, розроблення ефективних програм екологічного спрямування вимагає комплексного підходу, що включає міждисциплінарність, практичність, залучення громади, інноваційність, глобальну перспективу і сталість. Дотримання цих принципів забезпечує їхню ефективність у вирішенні сучасних екологічних викликів та сприяє сталому розвитку суспільства.

Список використаних джерел:

1. Літвінова В. Російські злочини на українській землі: як війна впливає на наше довкілля. Інтерфакс-Україна. Інформаційне агентство. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/896719.html>
2. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Толочко С. В. Мотивація як важлива соціальна навичка та складова екологічної компетентності дітей та учнівської молоді. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2020. № 24 (1). С. 203–215.
4. Толочко С. В. Науково-методичні засади формування в старшокласників екологічної компетентності в умовах подолання екологічних наслідків війни. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2023. С. 224–242.
5. Толочко С. В., Бордюг Н. С. Реалізація компетентнісного потенціалу формування екологічної компетентності в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. № 49. С. 189–195.
6. Tolochko S., Bordiug N., les T. Content, forms and methods of building the environmental competence of education recipients on the basis of axiology. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2022. № 2(47). P. 20–26.